

НАУКОВО-МЕТОДИЧНА РОБОТА В УКРАЇНІ ЯК АКТУАЛЬНА ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ст.

У статті теоретично обґрунтовано положення та висновки, що характеризують систему організації науково-методичної роботи педагогів у період другої половини ХХ ст.

Ключові слова: науково-дослідна діяльність, науково-методична робота, безперервна освіта, післядипломна освіта, педагогічний досвід.

Сучасне суспільство, побудоване на принципово нових соціально-економічних і правових засадах, потребує поліпшення якості підготовки та вдосконалення кваліфікації вчителів відповідно до кон'юнктури ринку педагогічної праці. За таких обставин виникає необхідність забезпечення високого професійного рівня педагогів, постійного зростання фахової майстерності та загальної педагогічної культури, розвитку педагогічної творчості й ініціативи. Вивчення і аналіз досвіду минулого може значно полегшити вирішення багатьох проблем сьогодення, у тому числі й проблем, пов'язаних з удосконаленням науково-методичної роботи вчителів-предметників загальноосвітніх шкіл України.

Аналіз стану розробки проблеми науково-методичної роботи з учителями загальноосвітньої школи сучасними науковцями (Ю. Бабанський, А. Вихрущ, І. Жерносек, І. Зязюн, Н. Калініченко, С. Крисюк, А. Кузьмінський, Н. Устинова та ін.) дає підстави засвідчити її надзвичайну актуальність.

Мета статті – проаналізувати розвиток проблеми науково-методичної роботи в період другої половини ХХ ст.

Аналіз наукової психолого-педагогічної, філософської літератури досліджуваного періоду дає змогу стверджувати, що питання організації науково-методичної роботи з учителями привертала увагу багатьох учених. Так, підлягали вивченню питання організації науково-методичної роботи в межах школи, міжшкільних методичних об'єднаннях, на семінарах, конференціях тощо. Підкреслювалась необхідність самостійної роботи вчителів над узагальненням передового педагогічного досвіду [1], ставилися питання про вдосконалення форм і методів методичної роботи з учителями у школі [5], підвищення рівня організації методичної роботи з учителями початкових класів [13].

Аналіз джерельної бази засвідчив, що на початку 50-х рр. ХХ ст. із розвитком теоретичних основ педагогічна освіта все більше впливає на наукову розробку проблем організації науково-методичної роботи, підвищення кваліфікації й перепідготовки педагогічних кадрів. У цей час було зроблено спроби досягти безпосереднього зв'язку змісту і форм методичної роботи педагогів із завданнями та потребами народної освіти, які були наявні на різних етапах радянського суспільства.

Значний інтерес викликає досвід другої половини 50-х рр. ХХ ст., коли велися пошуки шляхів підвищення ефективності уроку і методична робота збагатилася новими формами, які сприяли більш активній участі вчителів в аналізі й

узагальненні власного досвіду: практикувалися шкільні, районні, обласні та республіканські педагогічні читання, науково-практичні конференції, школи передового педагогічного досвіду [9].

У 60–70-х рр. XX ст. пріоритетним у методичній роботі стає залучення учителів до дослідної роботи, розвитку їхнього загальнокультурного кругозору. У цей період в Україні провідним методом перепідготовки кадрів, чинником, що забезпечує взаємозв'язок різних ланок системи підвищення кваліфікації, стає самоосвіта. Основними принципами, на яких базувалася система перепідготовки педагогічних працівників, були: плановість, неперервність процесу підвищення кваліфікації впродовж усієї педагогічної діяльності, зумовленість і взаємозв'язок змісту підвищення кваліфікації й завдань, що стоять перед школою; орієнтація на активні методи роботи [7].

У ході наукового пошуку встановлено, що включенню вчителів до науково-дослідної, експериментальної, науково-практичної, проектувальної й інших видів діяльності сприяло створення в Україні Педагогічного товариства, одним із основних завдань якого стала моральна і матеріальна підтримка наукової роботи учителів.

Виключний інтерес становить досвід роботи Павлиської школи, де було реалізовано якісно нові підходи в організації методичної роботи вчителів. В. Сухомлинський убачав місію керівника школи в тому, щоб кожен учитель формувався вдумливим, допитливим дослідником. У Павлиській школі практикувалися такі форми методичної роботи, як читання лекцій з різних наукових проблем, робота психологічних семінарів, де обговорювалися психологічні закономірності інтелектуального і творчого розвитку дітей, видання рукописного збірника наукових статей учителів “Педагогічна думка”, створення книги педагогічних знахідок [9].

Вивчення педагогічної літератури [2; 3; 5; 13] довело, що в період 80-х рр. XX ст. провідною ідеєю в історії розвитку методичної роботи педагогів постає реформа школи, у результаті якої більш складною та багатогранною стала структура системи методичної роботи, виникли нові органи управління (методична рада) і форми роботи (стажування, консультації, педагогічні виставки, лекторії), поширеною стала практика створення у школах методичних кабінетів.

Установлено, що в цей період у всіх розвинутих країнах світу неперервна, післядипломна освіта вважалася пріоритетною, тобто такою, котра сприяє гармонійному поєднанню суспільних і особистісних інтересів. Зазначимо, що термін “неперервна освіта” в різних країнах ученими трактувався неоднаково: перманентна (permanent), відновлювальна (recurrent), освіта протягом життя (longlife) тощо. При цьому післядипломна освіта розглядалася як постійне, неперервне професійне вдосконалення, але не враховувалася особистісна гуманістична сутність фахівця. Відгуком такого підходу можна вважати ототожнення післядипломної освіти з підвищенням кваліфікації.

У 80-х рр. минулого століття на базі системи неперервного підвищення кваліфікації й перепідготовки педагогічних кадрів зароджується новий освітній феномен – післядипломна освіта педагогічних кадрів, яка розвивається й набуває ознак системи в межах неперервної педагогічної освіти.

У цей період у Центральному інституті удосконалення вчителів було відкрито аспірантуру, докторантуру, а в обласних інститутах післядипломної освіти – кафедри. Внаслідок цього підвищився науковий рівень допомоги методичній службі школи.

Розвиток системи науково-методичної роботи в 90-х рр. ХХ ст. поєднується із процесами перебудови, що відбуваються в країні, та були спрямовані на створення національної школи в незалежній Україні.

Децентралізація управління освітою, демократизація й автономізація навчальних закладів зумовили якісні зміни в змісті методичної роботи загальноосвітніх шкіл, привели до розширення видів діяльності вчителів-предметників шляхом включення їх до науково-дослідної, експериментальної, науково-практичної, проектувальної та інших видів діяльності.

Відбулося оновлення, розширення завдань і напрямів методичної діяльності, що виступило підставою для введення спеціальної посади – заступника директора з навчально-методичної роботи [9].

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. з'явилися солідні монографії, у яких розкриваються окремі питання підвищення кваліфікації педагогічних працівників (В. Бондар, І. Жерносек, М. Красовицький, С. Крисюк, В. Маслов, Л. Прокopenко, Е. Соф'янц). Так, у дисертаційній роботі В. Бондар уперше науково обґрунтовано зміст й організаційні форми підготовки директорів шкіл, резерву керівних кадрів [2].

Значний внесок у розгляд питань теорії та практики науково-методичної роботи зробив учений-педагог І. Жерносек. Основоположним у дослідженні є розкриття особливостей планування та визначення функцій науково-методичної роботи, організації експериментальних досліджень, визначення змісту і форм діяльності методичних кабінетів як центрів підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. У праці проаналізовано питання про реалізацію організаційної, контрольної, коригувальної та пропагандистської функцій методичних служб. Набагато менше уваги приділялося науково-практичним аспектам системи методичної роботи, зокрема її організації. Лишилися нез'ясованими теоретичні питання щодо визначення педагогічних можливостей різних способів здійснення науково-методичної роботи та вибір таких, які мають сприяти підвищенню ефективності навчально-виховного процесу в школах.

У дослідженні В. Лугового “Тенденції розвитку педагогічної освіти в Україні (теоретико-методологічний аспект)” [8] подано глибокий і всебічний аналіз розвитку педагогічної освіти. Підготовка педагогів характеризується як складова світової та вітчизняної освіти. На основі архівних документів розглянуто тенденції розвитку освітньої системи. Основоположним у цьому дослідженні є те, що післядипломна освіта має тришарову будову: загальноосвітня, спеціально-професійна, спеціальнопредметна. В. Луговим розкрито структуру і функції освітньої підготовки, наголошено на необхідності формування педагогічної культури вчителів, як основи для здійснення професійної діяльності. Вищезазначене твердження, на наш погляд, є дуже важливим, оскільки стрижневою ідеєю є забезпечення якісної базової педагогічної освіти, а також неперервної систематичної післядипломної педагогічної освіти [8].

Теоретико-методологічні й організаційно-педагогічні аспекти післядипломної освіти стали об'єктом дослідження С. Крисюка “Становлення та розвиток післядипломної освіти педагогічних кадрів в Україні (1917–1995 рр.)”. У дисертації комплексно проаналізовано та поглиблено наукові знання про розвиток післядипломної освіти педагогічних працівників, розкрито етапи її функціонування, виявлено й охарактеризовано провідні тенденції, національну специфіку післядипломної освіти педагогічних кадрів в Україні. У дослідженні автор детально

розглядає різноманітні організаційні форми підвищення кваліфікації (курсозна підготовка, міжкурсозна методична робота, самоосвіта тощо) [6].

У контексті досліджуваної проблеми викликає інтерес науковий доробок Н. Протасової (1998). Автором визначено закономірності та тенденції розвитку післядипломної освіти, виявлено чинники теоретичного і практичного навчання освітян, з'ясовано значення педагогічного досвіду. Учена справедливо стверджує, що безперервна освіта є принциповою основою державної освітньої політики України, єдиним можливим шляхом вирішення складних завдань економічного, суспільно-політичного, соціального і культурного розвитку країни. За переконанням дослідниці, безперервна освіта є необхідним компонентом діяльності для тих фахівців, які вже мають вищу освіту, певний професійний і життєвий досвід. У своєму дослідженні автор переконує, що післядипломна освіта має забезпечити потреби суспільства і держави у висококваліфікованих, конкурентоспроможних фахівцях і, разом із тим, є важливою з точки зору інтересів окремої особистості. За твердженням ученої, безперервне навчання передбачає врахування індивідуальних освітніх потреб учителів і одночасно виступає стимулом зростання цих потреб [10, с. 92].

Цінними для нашого дослідження є здобутки А. Кузьмінського. У ході дослідження науковець дійшов висновку про те, що в забезпеченні освіти педагогічних кадрів виокремлюють структурні підрозділи: управління освітою (облвно), обласний інститут післядипломної освіти, вищі педагогічні заклади різних рівнів акредитації. Основний зміст наукової праці А. Кузьмінського полягає в розгляді функціонування названих структурних підрозділів, переважно обласних відділів освіти [7].

Систему післядипломної педагогічної освіти трактує як багатофункціональну, відкриту, самостійну, своєрідну фазу процесу безперервної педагогічної освіти, яка має властиві їй функції, зміст, форми та методи. Особливу увагу науковець приділяє особистісному характеру розвитку індивідуальності педагога, оскільки, на його думку, визначальну роль відіграє професійне становлення учителя. На думку дослідника, “професійно-педагогічний компонент педагогічної освіти доцільно спрямовувати на розкриття та розвиток неповторних індивідуальних особливостей педагога з метою його професійного саморозвитку. Багатоваріантність післядипломної педагогічної освіти, свобода вибору змісту, місця і форм здійснення є важливою умовою її гуманізації” [7, с. 5]. Безумовно, сказане може бути взірцем для наслідування у функціонуванні системи безперервної освіти, що, на нашу думку, є чи не найважливішою теоретико-методологічною засадою післядипломної педагогічної освіти в Україні.

А. Кузьмінський слушно зауважує, що “індивідуалізація і диференціація післядипломної педагогічної освіти з позицій гуманістичної парадигми надає якісно нового рівня діяльності педагога на основі особистісного здобуття ним педагогічних знань, професійного саморозвитку тощо” [7, с. 5].

У контексті нашого дослідження особливий інтерес становить дисертація І. Титаренко (“Післядипломна освіта вчителя початкових класів в системі методичної роботи загальноосвітньої школи”) [14]. Методичну роботу в школі І. Титаренко розглядає як засіб стимулювання учителя до постійного самовдосконалення та саморозвитку впродовж професійної діяльності.

У праці визначено й охарактеризовано форми організації внутрішкільної методичної роботи з учителями початкових класів, запропонована двокомпонен-

тна модель післядипломної педагогічної освіти вчителів у системі внутрішкільної методичної роботи, яка включає базовий та варіативний компоненти. Науковець зазначила, що зі збільшенням стажу педагогічної роботи простежується зниження інтересу вчителя до підвищення кваліфікації [14, с. 12].

Осмилення проблеми організації науково-методичної роботи в навчальних закладах доповнюють фрагментарні, аспектні дослідження та нагромаджений практичний досвід (Ю. Бабанського, Т. Бесіди, В. Бондаря, Н. Волкової, О. Галан, Ю. Гільбуха, М. Дробнохода, М. Красовицького, Ю. Кудрявцева, О. Панасюка, І. Раченко, О. Сидоренка, І. Соколова та ін). Аналіз наукових досліджень засвідчив, що науково-методична робота розглядається в різних аспектах. Іноді вона ототожнюється з неперервною освітою (О. Галан, Ю. Кудрявцев, І. Соколов). Значного поширення набув підхід до визначення науково-методичної роботи як компонента системи підвищення кваліфікації.

Різноманітність визначень науково-методичної роботи зводиться до основних:

- 1) компонент системи підвищення кваліфікації вчителів, який реалізується в основному у міжкурсовий період;
- 2) компонент організаційної структури управління освітнім процесом і його контролю;
- 3) форма вивчення і впровадження досягнень педагогічної науки й передового педагогічного досвіду;
- 4) основна ланка системи безперервної освіти.

Наведені визначення не суперечать одне одному, а взаємодоповнюють, свідчать про широкий спектр підходів до визначення цього педагогічного явища. Побуває думка про необхідність доповнення існуючої системи науково-методичної роботи знаннями, здобутими в процесі вивчення і впровадження досягнень педагогічної науки й передового педагогічного досвіду.

Висновки. Таким чином, аналіз розробки досліджуваної проблеми довів, що в період другої половини ХХ ст. питання організації науково-методичної роботи, підвищення кваліфікації вчителів, безперервної освіти перебувають у центрі уваги багатьох дослідників. У цей час відбулося оновлення, розширення завдань і напрямів методичної діяльності. Особливого значення набуває питання організації науково обґрунтованої та цілеспрямованої науково-методичної роботи, яка передбачає залучення до систематичного професійного самовдосконалення практично всіх педагогічних працівників. Значного поширення набув підхід до визначення науково-методичної роботи як компонента системи підвищення кваліфікації. Науково-методична робота ототожнюється із неперервною освітою.

Список використаної літератури

1. Алексеева М.И. Изучение педагогического опыта силами самих учителей / М.И. Алексеева // Народное образование. – 1954. – № 9. – С. 53–54.
2. Бондарь В.И. Повышение эффективности подготовки директора школы к управлению процессом обучения: дис. ... д-ра пед. наук: спец. 13.00.01 / В.И. Бондарь; КПИ ім. М. Горького. – К., 1986. – 271 с.
3. Гончаров Н.К. Очерки по истории советской педагогики / Н.К. Гончаров. – К.: Рад. шк., 1970. – 363 с.
4. Гринько Г. Наш шлях на Захід / Г. Гринько // Путь просвещения. – 1923. – № 7–8. – С. 11–20.

5. Кіндрат К.П. Методична робота в школі / К.П. Кіндрат. – К. : Радянська школа, 1958. – 132 с.
6. Крисюк С.В. Становлення та розвиток післядипломної освіти педагогічних кадрів в Україні (1917–1995 рр.) : автореф. дис.... д-ра. пед. наук : спец. 13.00.04 / С.В. Крисюк ; Київ. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1996. – 48 с.
7. Кузьмінський А.І. Організаційно-педагогічні основи безперервної освіти педагогічних кадрів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / А.І. Кузьмінський. – К., 1997. – 27 с.
8. Луговий В.І. Тенденції розвитку педагогічної освіти в Україні (теоретико-методологічний аспект) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 / В.І. Луговий. – К., 1995. – 48 с.
9. Остапчук О.Є. Організація науково-методичної роботи в ліцеї : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / О.Є. Остапчук. – К., 1998. – 21 с.
10. Протасова Н.Г. Післядипломна освіта педагогів: зміст, структура і тенденції розвитку / Н.Г. Протасова. – К. : Державна академія керівних кадрів освіти, 1998. – 171 с.
11. Пуцов В. Теоретичні основи розвитку післядипломної освіти як невід'ємної складової неперервної освіти / В. Пуцов // Післядипломна освіта в Україні. – 2007. – № 2. – С. 7–11.
12. Скрипник М.О. Чергові завдання народної освіти / М.О. Скрипник // Шлях освіти. – 1929. – № 1–2. – С. 8–9.
13. Стіуса В.Г. Вимоги до перепідготовки вчителів початкових класів / В.Г. Стіуса // Початкова школа. – 1976. – № 7. – С. 1–5.
14. Титаренко І.О. Післядипломна освіта вчителя початкових класів в системі методичної роботи загальноосвітньої школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / І.О. Титаренко. – К., 2005. – 22 с.

Стаття надійшла до редакції 04.09.2012.

Колесник И.А. Научно-методическая работа в Украине как актуальная педагогическая проблема второй половины XX в.

В статье теоретически обоснованы положения и выводы, характеризующие систему организации научно-методической работы педагогов в период второй половины XX в.

Ключевые слова: *научно-исследовательская деятельность, научно-методическая работа, непрерывное образование, последипломное образование, педагогический опыт.*

Kolesnik I. Scientific-methodical work in Ukraine as an urgent pedagogical problem of the second half of the twentieth century

The article theoretically substantiated findings, describing the system of organization of scientific-methodical work of teachers in the period of the second half of the twentieth century.

Key words: *scientific-research, scientific-methodical work, continuing education, postgraduate education, pedagogical experience.*